

**BODIES IN THE SHADOW: EFFECTS OF THE SOCIAL ON THE
CONSTRUCTION OF THE BODY**

Hande TOPALOĞLU*

ABSTRACT

Even though “the body” became an academic research subject only recently, it has always been shaped by the body politics of social processes, and micro and macro power mechanisms. Accordingly, the increase in the number of gender studies, which head towards individualities and the problematization of gender itself rather than demanding social rights by combining contemporary ideas with feminist theory, has expanded the scope of the research on “the body”. While the studies on subjects and individualities construct a language in terms of “the body”, the effects of the social on individuals have also been reshaped within the context of this very language. This study aims to explore the effects of social politics specifically body politics on the formation process of the individual identities/subjects. How is the body shaped/formed by the societies? How is the sense/image of the body formed? What is the effect of power mechanisms to these processes? What functions are the bodies, which are formed socially via education or tradition, given?

In this study, social bodies are examined under three topics: dancing bodies, sportive bodies and ideal bodies. In the first two , body is predominantly an instrument of expression of the subject or the society while the third topic leads us to a much exclusive area. The questions that come into predominance in these topics are: does “the ‘dancing body’” express the individual or the social? How does body politics effect “the ‘dancing body’”? What are the functions of “the ‘sportive bodies’” in social processes? What are the roles of the body and gender politics in the formation process of the body sense/image? What is an ‘ideal body’, how is it formed, what functions does it have? This study intends to problematize not only the body politics but also gender politics and gendered bodies in terms of the body.

Key Words: Body, Gender, Body Politics, Dance, Sport, Ideal.

GÖLGEDEKİ BEDENLER: BEDENİN İNŞA SÜRECİNDE TOPLUMSALIN ETKİLERİ

ÖZET

‘Beden’in akademik bir çalışma konusu olarak incelenmeye başlanması yakın bir tarihe denk düşse de, “beden” her zaman toplumsal süreçlerin, makro ve mikro iktidarların, günümüzdeki kavramsal söylemi ile beden politikalarının elinde şekillenmiştir. Gittikçe önem kazanan toplumsal cinsiyet çalışmalarının, çağdaş düşünce akımlarından da etkilenerek, toplumsal ve ekonomik hak taleplerinden bireyselliklere yönelmesi ve cinsiyet olgusunu sorunsallaştırması, beden üzerine gerçekleştirilen çalışmalara hız kazandırmıştır. Özneler ve bireylikler üzerine yapılan çalışmalar ‘beden’ üzerinden bir dil oluştururken, toplumsalın birey üzerindeki etkileri de bu dil içinde yeniden şekillendirilmiştir. Bu çalışma da, bireysel kimliklerin/öznelerin oluşması aşamasında toplumsal politikaların (özellikle beden politikalarının) etkilerini incelemek amacıyla taşımaktadır. Çalışmanın genelinde “Bedenler toplumsal tarafından ne şekilde şekillendirilmektedir? Beden algısı nasıl oluşmakta ve bu algı nasıl muhafaza edilmektedir? Bu süreçte iktidar mekanizmalarının etkisi ne şekildedir? Toplumsal olarak eğitim, gelenek gibi süreçlerle inşa edilen bedenlere iktidar odakları tarafından hangi işlevler yüklenmiştir?” gibi sorulara yanıt aranmaktadır. Toplumsal bedenler olarak bahsedilen bu sosyal bedenler üç alt başlık altında irdelenmektedir. Bunlardan ikisi bedeni ifadesine enstrüman edinen dansçı ve sporcu bedenleri incelerken, sonuncusu da daha genel bir alana açılan ideal beden algısını irdelenmektedir. Bu bölümlerin etrafında döndüğü sorular ise şu şekildedir: Dansçı bedeni, toplumsalın mı yoksa bireyselin mi bir ifadesidir? Dansçı bedeni, iktidar mekanizmaları tarafından uygulanan bu beden politikalarından nasıl etkilenmiştir? Sporcu bedenler, toplumsal süreçlerde ne şekilde işlevselleştirilmişlerdir? Bu beden algılarının oluşumunda cinsiyet ve beden politikalarının rolü nedir? İdeal beden algısı nasıl oluşturulmuştur ve toplumsal olarak nasıl bir işleve sahiptir? Bu çalışma, beden politikalarının yanısıra beden üzerinden geliştirilen bir dizge içerisinde cinsiyet politikalarını ve bu politikaların yarattığı cinsiyetlendirilmiş bedenleri de sorunsallaştırarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beden, Toplumsal Cinsiyet, Beden Politikaları, Dans, Spor, İdeal.

Giriş: Toplumsal Bedenlerin Oluşumu

...toplumsallaşmış gövde ile toplumsal alanlar – aynı tarihin genel olarak uyumlu iki ürünü- arasında,

bilinç-ötesi gövdesel bir suç ortaklığı ortaya çıkar...

Pierre Bourdieu, Toplumbilim Sorunları.

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra akademi de çok çeşitli tartışma alanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların başında ise heralde toplumsal cinsiyet çalışmaları gelmektedir. Özellikle batı dünyasında yaşanan bu cinsiyet çalışmaları patlaması, bu alanda da yeni soruların sorulması ve daha önce konuşulmamış noktaların konuşulmasına kapı açmıştır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları da bu noktada, daha çok toplumsal işaret ettiği düşünülen “akıl”dan çok, birey tikelinde tartışmalara fırsat tanıyan “beden” üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Aslında beden sadece toplumsal cinsiyet çalışmalarının değil, gündelik hayata dair her türlü toplumsal olguyu konu alan çalışmaların bir sorunsalı haline gelmiştir. Elbette biyolojik cinsiyetin yükünü de taşıyan beden, kimliğin (cinsel, politik, sosyal vb.) inşası/yıkımı sürecinde birey için merkezi bir rol oynamaktadır. Bu süreç aynı zamanda toplumsal yapı ile ilişkisini her daim sürdürmektedir. Hiçbir beden yoktur ki, başka bedenlerle iletişim halinde olmasın. Bu çalışmada incelemek istediğim nokta öncelikle toplumsal yapıların, bireylerin bedenlerinde kimlik oluşturma, toplumsallaşma süreçlerinde nasıl bir etkisi olduğu, toplum içerisindeki işlevleri, bu bedenlerin eğitim yoluyla nasıl oluşturulduğu veya bu beden inşasını (eğitimini) nasıl gerçekleştirildiğidir.

Bu noktada öncelikle tartışılması gereken nokta toplum ve beden ilişkisidir. Bu konuda önemli bir kaynak Foucault'nun *Nietzsche, Geneology, History* isimli makalesidir. Foucault beden ve toplum ilişkisinin temeline bilgi ve iktidar bağlamını yerleştirerek bir çözümleme yoluna gider ve bilgi, anlamak için değil kesmek/koparmak içindir, der (Foucault, 1977: 154). Burada bilgi, varlığın devamlılığını kesintiye uğratan, bedeni bölen ve süreksizleştiren tarihsel bilgidir. Bu noktada beden, kendine aktarılan tüm bu kopuş ve çöküşleri üzerinde taşır, ve yeniden üretir. Foucault her ne kadar soybilim üzerine çalışsa da incelediği modern dönemin kökleridir. Modern bedenlerin incelenmesi dendiğinde ise akla bu konuyu büyük bir titizlikle incelemiş olan Norbert Elias gelir. Elias'ın da *Uygarlık Süreci* isimli çalışmasında söylediklerinden hareketle, toplumsallık, gerek batı aydınlanmacılığının yolundan giderek gerek hristiyan öğretilerinin değerlerini bedenün düşkünlüğünden korumak için pekiştirerek her zaman “akıl” ile birlikte düşünüle gelmiştir. Beden ise salt hazların kaynağı, aslında daha çok hayvansala yakın ve toplumsal bir dengenin kurulabilmesi için zapt edilmesi gereken bir şey olarak ortaya çıkmıştır. Medeniyetin devamlılığın sağlanmasının gerektiği noktada, doğaya yani arzunun krallığına ait olan beden her zaman disipline edilmesi gereken bir tehdit unsuru, tehlikeli isteklerin kaynağı olarak belirmektedir (Hargreaves, 1987:

139). Akıl ve beden arasında yaratılan bu dualizm, toplum/doğa, toplumsal/kültürel, erkek/kadın, beyaz/siyah gibi çeşitli dualist yapıların içerisinde daha bir anlam kazanmaktadır. Yüzyıllardır hakim olan bu dualist bakışın bir eleştirisi ise yine yoğunlukla 20.yüzyılın ikinci yarısında oluşmaya başlamıştır. Bedene yüklenen bu sıfatlar, toplum içerisindeki bireylerin bedenlerinin kontrolünü zorunlu kılmaktadır. Bu kontrol ise en rahat ve kolay bir biçimde standartlaştırmayla, yani standart bedenlerin kontrolünün sağlanmasıyla mümkündür. Toplumsal yapılar tarafından oluşturulan bu beden algısı, “normal beden”in içini doldurmanın yanı sıra “normal olmayan”ın da tespitini sağlar. Bu şekilde oluşturulan beden algısına ‘toplumsal beden’ diyeceğim.

Hakim toplumsal ideolojiler sadece ekonomik, politik veya sosyal bir ideali mutlaklaştırmazlar. Tüm bu idealler toplumdaki bireylerin çeşitli bedensel pratiklerini normalleştirirken diğer pratikleri dışlarlar. Bu bedensel pratikler ise hakim ideolojinin aktarılmasını ve korunmasını sağlarlar. Elias’ın *Uygarlaşma Süreci* isimli eseri 19. Yüzyılın Avrupa’da yarattığı bedensel pratikleri incelemektedir ve bu pratikler yemek yemekten tuvalete gitmeye, dans etmektan yürümeye kadar çok çeşitli gündelik hayata dair bedensel alışkanlıkların oluşturulmasında etkilidir. Foucault (1976)’un belirttiği üzere, iktidar bireylerin bedenleri üzerinde hakimiyetini çeşitli şekillerde sağlar; çocukların eğitimi ailelerde başlarken, hastaneler, hapishaneler, jimnastik salonları vb. ise toplumsal eğitimin yaygınlaştığı yerlerdir (Akt. Hargreaves, 1987: 140). Bourdieu’nin *habitus* kavramı bu noktada her türlü toplumsal idealin öznenin bedeninde deneyimlenmesi ile ilgilidir. Demez’in de belirttiği gibi “..habitus, ancak sosyal aktörlerin içselleştirdikleri yerleşik, dinamik ve yapılandırıcı bir süreçtir” (Demez, 2009: 17). Her hangi bir ideoloji, gelenek, adet ancak öznelerin gündelik hayat pratiklerinde kendi bedenlerince deneyimlendiği ve normalleştiği oranda kabul edilmekte ve yerleşmektedir. Bu durumda oluşan/oluşturulan beden algısı bir çeşit ideolojiye işaret etmektedir. Beden algısındaki dönüşüm ve değişimler ise yine düşünsel süreçlerdeki bir kırılma noktasının ilk işaretlerini verirler.

Bu şekilde gerçekleştirilen beden politikalarına verilecek örnekler gündelik hayatın içeriği kadar zengin ve çok sayıdadır. Connerton özellikle toplumsal iktidarların uyguladığı ve daha sonra bireyler tarafından da normalleştirilerek toplumsal bireyin uyguladığı bu beden politikalarının toplumların hafızalarının oluşumunda da oldukça etkili olduğundan bahsetmektedir. Çünkü bedensel pratikler, toplumsal hafızanın aktarılması ve korunması, gerektiğinde unutulması ve dönüşmesi açısından merkezi bir noktadadır (Connerton, 1992: 113-123). Bu bedensel pratikler sadece sosyal ve toplumsal kimliklerin oluşturulmasında değil kişinin cinsel kimliğinin oluşturulmasında da oldukça etkilidir. Kişi cinsel kimliğinin ilk

izlenimlerini biyolojik cinsiyetinin de taşıyıcısı olan bedeni aracılığıyla edinir. Bourdieu (1997), “en tekil yanıyla ve hatta cinsel boyutunda bireysel tarih toplumsal olarak belirlenmiştir” derken bu noktaya da değinmektedir (Akt. Demez, 2009: 18). Bu beden ise toplumda, sadece biyolojik bir cinsiyetin belirticisi değil, kadın ve erkek dualitesi temelinde şekillenmiş çok çeşitli toplumsal rollerin de taşıyıcısı konumundadır.

Temelleri en az doğa/toplum, beden/akıl ikilileri kadar sağlam olan kadın/erkek ikiliği günümüz feminist düşünürlerinin öncelikli olarak yıkmaya çalıştıkları yapının çekirdeğini oluşturmaktadır. Butler’ın da belirttiği gibi kadınlık ve erkeklik rollerine ve bu rollerin mutlak, sabit yapılarına karşı çıkış, öncelikle cinsiyet sorunlarını kadın-erkek ikiliğine indirgeyerek tartışmaktan vazgeçmeyi ve bu böylece bu yapıyı tekrar oluşturmaktan (reproduce) kaçınmayı gerektirir (Butler, 1999: 43-65). Kadın – erkek ayrımının temelleri ve bu cinsiyetlere atfedilen rollerin belirlenmesi sorunun kökenleri de yine toplumsal yapıda aranmalıdır. Cinsiyet rolleri toplumlarda çeşitli beden politikaları ile kontrol edilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Connerton’a (1992: 130) göre bu bedenleştirme politikaları “bedenin belli bir tarihe özgü görgü kuralları dizisidir; ahlaksal değerler yüklenmiş teknik becerilerdir” ve bireyler tarafından gündelik hayat pratikleriyle normalleştirilen bu beden tekniklerinin “kural” olduğu ancak alışkanlık olarak anımsanmaya başladıklarında unutulur. Bu beden politikaları doğu ve batı ayrımına yer bırakmaksızın her tür toplumsal yapıda kendini göstermektedir. Kadınların nasıl davranması gerektiği, beden jestlerini nasıl kontrol edeceklerinin kuralları, yemeği nasıl yiyecekleri, nasıl konuşacakları bu “kural” olduğu unutulurken alışkanlıklarla pekiştirilen beden politikalarının ürünleridir. Benzer kurallar elbetteki farklı formlarda erkek bedenselliği için de geçerlidir. Elias bahsi geçen çalışmasında 19. yüzyıl batı toplumlarını, özeldense İngiltere’yi incelemektedir.

20. yüzyılda ise bu bedenleştirme politikaları farklı bir yapıya kavuşmuştur. Bu durumda post-modernizm eleştirmenlerinin sözlerine kulak vermek yararlı olacaktır. Çağımızın standartlaşmış öznesinin tüketen birey (homo consumis) olarak belirmesi, bu beden politikalarının da tüketiminin var olduğunu göstermektedir. Önceden doğrudan kural koyucularla meşruluğunu sağlayan beden politikaları artık birey tarafından içselleştirilmiştir ve oto-kontrol mekanizması ile pekiştirilmektedir. Çağımızın önemli düşünürlerinden Baudrillard, bu politikaların gösterge değerlerinde çoğaldığından ve bireyin ise göstergelerle kuşatıldığından bahsetmektedir (Taşkaya, 2009: 121-132). Daha önce kurallar olarak sunulan bedenleştirmeler artık metalar aracılığıyla, kitle iletişim araçları vasıtasıyla bireylere sunulmakta ve bu kuralları alışkanlıklar halinde içselleştirmiş tüketici bireyler bu bedenleri “kendi” tercihleriyle seçmektedirler. Baudrillard’a (2005: 279) göre bedenin kutsanmasının

hızla yükseldiği dünümüzde artık dini anlamda maddi bir beden yoktur; beden artık işlevseldir ve güzellik ile erotizm gibi iki duruma sahip olan *işlevsel beden* sosyal ritüellerin ve pratiklerin bir bölümü haline gelerek ve kült bir nesneye dönüşerek yeni bir maddiyat kazanmıştır. Buradan hareketle güzel bedenlerin, erotizmin yani cinselliğin aslında günümüzün işlevsel bedenlerine yüklenmiş değerler olduğunu ve bedeninin sosyal değerler ve ritüellerin, tüketim piyasasının ve endüstriyel mantığın nesnesine dönüştüğü söylenilebilir. Taşkaya (2009: 122), bedene yüklenmiş bu cinsel kodları iktidar ilişkileri üzerinden okur ve “hem bedeninin hem de cinselliğin bir iktidar sorunu olduğu akılda tutulmalıdır: beden ve onunla bütünleşik cinsellik, her dönemin kendi iktidar kurgusu ve tercihleri içinde biçimlendirilmektedir” der.

Peki bedeninin bu denli nesneleştirilmesinden bahsederken, bireylerin failliğinden hiç mi söz edemeyiz? Bu noktada Foucault’un mikro iktidarlar olarak adlandırdığı, merkezi iktidarın çözülerek bireylerin oto-iktidarlar haline gelmesi üzerinde durulması gerekir. Foucault, Baudrillard’ın bedeni işlevsel olarak tanımlamasına ek olarak, bu bedeninin “hem üretilmiş hem de öznel” bir beden olduğunu ve ancak bu şekilde işe yarar hale geleceğini söyler (Foucault, 2005: 100). Mikro-iktidarlar kavramı bu noktada devreye girer ve bize üretilmiş bir bedeninin nasıl öznel olabileceğini açıklar: artık öznel kendi bedenlerini toplumsal normalara uygun şekilde kendileri üretmektedirler. Chaney (1999) çağımızdaki bu durumu “..dışsallığın içselleştirilmesi ve içselliğin dışsallaştırılması..” olarak tanımlamaktadır (Akt. Demez, 2009: 19). Gerek beden üzerine yapılan çalışmaların artması gerekse içselleştirilmiş iktidarlar tanısı, direniş noktasını bireyin kendisine daha doğrusu bireyin bedenine yönlendirmektedir. Bedenin eğitimi ve inşası toplumsal yapıdan ayrı düşünülemeyeceği gibi sürüdürülebilirliği de, bireyin öznelliğinden ve gündelik bedensel pratiklerinden ayrı incelenememektedir.

Bu çalışma bedeninin inşası ve algısının oluşturulması sürecindeki çeşitli beden politikalarını inceleyecektir. Beden kullanımının birincil önem taşıdığı ve dilini beden aracılığıyla kuran dansın incelenmesi, dansçı bedenler aracılığıyla yaratılan beden inşasını araştıracaktır. İkinci olarak yine beden kullanımını esas alan fakat danstan farklı bir toplumsal konuma sahip olan spor ve sporcu bedenler incelenektir. Son olarak ise, ilk iki başlığı da belli bir açıdan kapsayan fakat yine farklı bir toplumsal olguya işaret eden ideal bedenler tartışılacaktır.

Dans Eden Bedenler

İfadesini dansçının bedeni üzerinden kazanan dans, beden ve beden politikaları üzerine hızla artan çalışmaların önemli konularından biri haline gelmektedir. Bunun nedenlerinden biri ise, her dönemin ve o dönemin hakim ideolojisinin bedenini şekillendirilmesindeki etkilerinin dans eden bedenler üzerinden doğrudan ve rahatlıkla okunabilmesidir. Dans alanındaki çalışmalar –ki bu çalışmalar 20. yüzyıl öncesi akademisinde evrensel olarak adlandırılan tek dans olan bale üzerine yapılmıştır- dansı, daha çok yüksek kültürün ve sanatın doruk noktası olarak ele alırken, beden ve dans ilişkisinin ilk defa sorgulanması yine 20. yüzyılın ikinci yarısına denk düşmektedir. Bu değişim de elbetteki bir tesadüf olmanın ötesinde tarihsel bir sürecin ve toplumsal yapıdaki dönüşümlerin bir sonucudur. Carter (2010: 24) bu tarihselliği ve dönüşümü bilginin inşası üzerine geliştirilen eleştirilere bağlar ve bu eleştirilerin ortaya çıkışında yine bu döneme denk düşen postmodern, postyapısalcı ve feminist kuramlarla ilişkilendirir. Bu eleştiriler özellikle tarihyazımı ve bilginin inşası üzerine yoğunlaşarak, bu çizgisel yapıyı bozmayı ve alternatif algılar bulmayı hedefler.

Dans alanında beden eğitimi ve beden politikalarıyla ilgili çıkarımla geçmeden önce dansın tanımını yapmanın yararlı olacağı düşüncesindeyim. Tanımlamaların her zaman yetersiz çabalamalar olduğunun bilincine rağmen bu başlangıcın çalışmaya bir temel sağlayacağına inanıyorum. Günümüz akademisyenlerince kabul edilen bir tanıma göre dans,

...geçici bir ifade tarzıdır. Hareket halindeki insan bedeninin mekan içinde belirli bir biçim ve stille sunulmasıdır. Bir amaç için seçilen ve ritmik bir şekilde kontrol edilebilen hareketler dansı oluşturur; ortaya çıkan fenomeniyse hem sahne dansçısını hem de belirli bir grubun gözlemci üyeleri dans olarak algılar (Akt. Kealiinohomoku, 2007: 278)

Bu tanım ‘dans’ın tam bir tanımını vermese de özellikle batılı sahne dansları geleneği için oldukça betimleyicidir. Batılı sahne dansları dendiği zaman ise elbette ki bu geleneğin temeli sayılan bale akla gelmektedir. 19.yüzyılın yüksek kültürünün önemli bir temsilini sunan bale, döneminin hakim beden algısı konusunda oldukça yüklü semboller içermektedir. Bu bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenecek olarak baleki kadınlık ve erkeklik rolleri dansın bedenselliğinden ayrı düşülemez.

Öncelikle balenin uzun ve zorlu bir eğitim süreci ile oluşturulduğu ve bu eğitimin asıl amacının bedenini istenildiği gibi yetiştirilmesi ve inşa edilmesi olduğu unutulmamalıdır. Foster’ın da belirttiği gibi “tekrara dayalı alıştırmalar gereklidir; çünkü amaç bedeni

yaratmaktan başka bir şey değildir” (Foster, 2007: 155). Bu tekrarlar ve alıştırmalar dansçının, Bourdieu’nün *habitus* kavramında bahsettiği gibi, hareketlerinin normalleştirilmesine yol açar ve klasik balenin yıkımına da yol açacak olan şeye neden olur: ikili bir beden algısının oluşumu. Dansçının sürekli ulaşmaya çalıştığı, önüne hedef olarak konulan “mükemmel dansçı (balerin) bedeni” ve sürekli eğitilmesine rağmen kendilik sınırlarını taşıyan dansçının kendi bedeni, dansçı için hem nesne hem de özne olabilen bir beden algısı yaratmaktadır. Üzerinde döneminin derin izlerini taşıyan baledeki *pozitif beden*, bir çeşit bedensizleştirme oluşturarak – çeşitli arzuların reddi üzerine kurulduğundan- rasyonel bilim ve burjuva toplumunun hem ideal hem de gerekli öznesi ve nesnesidir (Wolff, 2007: 172). Bu ikiliğin temeli dans eğitiminin paradoksal yapısına işaret etmektedir. Foster’dan alıntıyla “eğitim yalnızca bir beden inşa etmez, aynı zamanda kendini ifade eden bir özü biçimlendirir ve böylece bu öz, bedenle ilişkisinde dansı oluşturur” (Foster, 1997: 157).

Bale eğitiminde dansçıları kendi bedenlerine yabancılaştıran bir sistem hakimdir. Dansçı kendi bedeninin sınırlarıyla değil her zaman eğitmenin yüksek otoritesinin altında kendini kanıtlama çabası içinde başka dansçıların bedenlerinin sınırlılıklarıyla ilgilenmekte ve rekabet etmektedir. Dansçı bir yandan sürekli ayna karşısında yani kendi izdüşümü karşısında çalışmalarını yürütür, bu çalışmalar ise aynada gördüğü kendi bedeni ile hareketin mükemmel sergilenmesi için gerekli ideal dansçı bedeni arasında durmadan bir kıyaslama yapar (Thomas, 2003: 97-98). Kendi kendisinin seyircisi olur, kendi bedenini sürekli yıkmaya çalışır. Royal Ballet’den (Kraliyet Balesi) eski bir dansçının da anlattığı gibi, “(...)bu narsistçe çabanın sonuçta ne ürettiğini anlamak için ‘corps de ballet’ye bakmanız yeterli: kuğular, periler, cinler olarak kusursuz bir uyum içinde ve ‘kraliçe kuğu’ olma hırsıyla dans eden ve birbirine tıpatıp benzeyen bedenlere ve ifadelere sahip kadınlar...” (Akt. Adair, 1992: 272). Bale her şeyden önce seyirciler –yani bu bedenleştirmeyi izleyecek olan toplum- için hazırlanmış bir danstır. İlk çıkış yıllarında erkek dansçıların çevik hareketleriyle vücüd bulan bale, 19.yüzyılla beraber kadın dansçılara yer vermeye başlamış ve zamanla kadın dansçının bedeni bale için kaçınılmaz bir öge haline gelmiştir. Bale koreografilerinde ve özellikle *pas de deux*lerde (bir kadın bir erkek dansçının yalnız gerçekleştirdiği ikili dans) kadınlık ve erkeklik rolleri açık bir şekilde kendilerini göstermektedir. Koreografinin temel aldığı hikayenin ötesinde –ki bu hikayeler genelde klasiklerin bir çeşit uyarlamasıdır- dansçı bedenlerinin mekan içinde sergilenişi toplumsal cinsiyet konusunda önemli çıkarımlar yapmamıza olanak tanır. Balede kadın bedeni seyircinin en iyi şekilde izleyebilmesi için düzenlenmiştir: ayaklar yoğun çalışmalar sonucunda yüz seksen derece ayırık, bacaklar kalçadan dışa doğru çevrilmiş ve

kollar yanlara hafifçe açılmış...dansçı bedenini seyirciye en iyi şekilde teşhir edebilmek için uğraşmaktadır. Kadın dansçıların ayaklarının sarılması, daracık kıyafetler ve parmak ucu kullanımdan doğan acı bedenleştirme uygulamalarına örnektir. Erkek dansçı ise zamanla sadece kadını yukarılara fırlatan ve indiren, taşıyan, çevik ve düzgün bedeniyle bir centilmeni temsil etme noktasına gelmiştir. Kadın dansçı gerek giydiği ayakkabıları (point) gerekse yukarıdan iplerle hafifçe asılmış gibi duran kollarıyla, zerafeti ve hafifliği sembolize etmektedir. Yoğun çalışmalar sonucu dışa dönüş bacak hareketlerini kendi bedeninde normalleştiren kadın dansçının hareketleri zerafetin, hafifliğin ve kırılganlığın bir ilüzyonunu oluşturmalı ve dansçı bu hareketleri tam bir doğallıkla yapmalıdır (Thomas, 2003: 101-102).

Balede toplumsal cinsiyet rolleri hakkında en çok bilgi veren bir başka husus ise bakışlardır. Birbirinin gözlerinin içine bakmayan pas de deux dansçıları ve bakışlarını uzak bir noktaya kitleyen dansçılar... 15. yüzyıldan itibaren iffetliliğin ve itaatkarlığın bir göstergesi olan bakışları kaçırma veya yere bakma, balede de benzer şekilde erdemli kadın imgesinin oluşturulması amacıyla beden bulur (Adair, 1992: 275-279). Bale genel olarak bedensel arzuların reddi üzerine kurulmuş ve bunun için bedeni olabildiğince eğitmiştir. Zaten içinde bulunduğu durumda geleneksel olarak kadınların arzusu yok kabul edilmiştir. İkili bedensel yakınlaşmalar balede hafif el ele tutuşmalarla betimlenmiş, mutlu olan kadın havalarda uçmuş ve üzgün olan ise sadece kafasını nazikçe çevirmiştir. Erkek dansçıda benzer bir şekilde arzularında arınmış, olabildiğince erdemli bir şekilde sunulmuştur. Roebuck (2010: 62) balede heteroseksüel erkeğin, “ötekiler” –kadınlar, eşcinsel erkekler ve diğer cinsel tercihler- üzerindeki otoritesini güçlendiren, sınıflayıcı bir algı sunduğunu söyler. Dualist bakış açısıyla kadınlar stereotipler içerisinde ya “bakire” olarak ya da “fahişe” olarak sunulmaktadır (Adair, 1992: 273), bu bakış açısı ise toplumsal olanın kadın üzerinde referans aldığı noktaları daha da belirginleştirmektedir. Balenin seyircisi erildir ve nesneleştirilmiş dişil bedenler ve benzer şekilde stereotip olarak sunulan eril bedenler seyircinin bakışlarına sunulur. Tabiki burada sadece seyircinin hazzı değil, dansçının da bu sunumundan elde ettiği bir haz ve tatmin vardır. Özellikle kadın dansçıların kendilerini bu kadar sıkı bir eğitimden geçirmelerine fırsat tanıyacak içselleştirilmiş motivasyonu ve hırsı unutmamak gereklidir.

Balenin eril yapısını belirleyen bir başka nokta ise dansçıların son dönemlerde çoğunlukla kadın olmasına rağmen, yönetmenlerin, eğitimcilerin ve koreografların erkeklerden oluşmasıdır. Adair (1992: 261)'in belirttiği gibi “kadınların dans eğitimi almaları ‘dişil olan’ı güçlendiridiği için toplumsal olarak kabul edilebilir bir şeyken, koreografi yoluyla kadınların kendi bakış açılarını ortaya koymaları o kadar kabul edilebilir bir şey değildir”. Dans edimi eril bakış için dişil bir edim sayılması ise zamanla erkeklerin dans

sahnesinden uzaklaşmasına ve dans eden erkeklerin “feminen” olarak suçlanmasına yol açmıştır. Erkek dansçıların yoğunlukta olduğu dönemde, kadın rollerini erkeklerin canlandırmalarının veya kadın kıyafetleriyle dans etmelerinin (örneğin köçeklik) normal karşılanmasının nedeni olarak, kadınların kamusal alanda bulunmalarının hoş karşılanmaması ve dans etmelerinin ise yasaklı olması gösterilmektedir. Burt’un de belirttiği gibi “erkek izleyicinin bakış açısından erkek dansçı, homososyal ilişki ile homoseksüel cinsellik arasındaki zaten aşılmış olan çizgiye dikkat çekiyordur ve bu nedenle ayrıca tehlikelidir” (Burt, 2007: 195).

Baleye karşı gelişen ilk tepkiler 20. yüzyılın başlarında Kuzey Amerika ve Batı Avrupa bale dansçılarından gelmeye başlamıştır. Modern dansın başlangıcı sayılan bu değişimler, dansçıların, balenin toplumsal bir beden inşa etme isteğinin dansçıların kendi bedenselliklerini dışa vurma istekleriyle engellenmiştir. Özellikle kadın dansçılardan gelen bu itirazlar genellikle balenin bedeni tüm hatlarıyla sergileyen dar kıyafetlerine, dansçının hareketini oldukça kısıtlayan ve normlarla belirlenmiş anlamlarla içi doldurulan sıkı ayakkabılara (point) ve genel olarak dansçılara yüklenen toplumsal cinsiyet rollerine karşı gerçekleşmiştir. Modern dansın ilk temsilcileri öncelikle tütülerini bırakıp bol ve bedenlerinin serbestçe hareket etmesine izin veren rahat kıyafetler giymeye başlamış, bale ayakkabılarını çıkarıp çıplak ayaklarla dans etmeye başlamışlardır. Modern dansın ilk ve en önemli temsilcilerinde sayılan dansçı Isadora Duncan balenin eleştirisi üzerine düşüncelerini söyle dile getirmiştir:

Geleceğin dansçısı, bedeni ve ruhu öylesine uyum içinde gelişmiş biri olacak ki, ruhun doğal dili, bedeninin hareketi haline gelmiş olacak. Dansçı bir ulusa değil, tüm insanlığa ait olacak. Bu dansçı, ne peri ne cin ne de koket formunda dans edecek, aksine bu dansçı en harika ve en saf ifadesiyle bir kadın formunda dans edecek (Duncan, [1902] 2007: 72).

Duncan’göre dans sanatların en soylusudur ve sanatta en soylu şey ise nü’dür. Bale dansçayı sınırlayan, kendi bedenine yabancılaştıran bir danstır. Yeni dansta, dansçı kendi bedeninin sınırlarını keşfetmeye, kendi bedenini keşfetmeye yönelmelidir. Benzer şekilde balenin erkek dansçıya uygun gördüğü siyah ve koyu renk ve kadın dansçıya uygun görülen saflığın ve pasifliğin sembolü olan beyaz ve pempe kıyafetlere itiraz edilmiştir. Ancak Tomko (2010: 99) sanayileşme dönemine denk gelen, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde görülen bu görece özgürlük alanının salt beyaz, üst orta sınıf Amerikan kadınları için geçerli olduğunu ve toplumsal statü ayrışmalarına işaret ettiğinin altını çizmektedir.

St. Petersburg'un Büyük Rus Balesi'nde dansçı olan ve daha sonradan yeni bale üzerine çalışmaya başlayan Fokine ise balenin kendi içinde çeşitli değişimler geçirdiğini ve artık sabit katı kurallarının baleyi ketlediğinden bahsetmektedir. Fokine'e göre balede point kullanımındaki ısrar, bedenin doğaüstü hafifliğinin ve nezaketinin görünürlüğüne engellemektedir ve bu da ideal olan güzelliği sergilemenin güçleşmesine yol açar (Fokine, [1916] 2007: 75). Benzer şekilde modern dansın ilk temsilcilerinde öznesi oldukları bedenleri aracılığıyla baleye bir karşı çıkış ortaya çıktıysa da, 'ideal beden'e ve 'güzelliğe' olan inançları bir öz-eleştiriye tutulmamıştır. Elbetteki dansçı bedenin algısındaki bu değişim, dans eğitimine de yansımıştır. Balede otoriter öğretmenin sert buyruklarını yerine getirmeye çalışan, sürekli kendisiyle ve öteki dansçılarla rekabet halinde olan ve öğretmenin beğenisini kazanmaya hevesli dansçı bedenin yerine kendi bedeni üzerine yoğunlaşmayı öğrenmeye çalışan dansçı bedeni vardır. Öğretmenin görevi artık onlara verili bilgileri empoze etmek değil, kendilerinde var olan bir şeyi çıkarmalarına yardım etmektir. Herkesin sahip olduğu şey ise saf, temiz ve kutsal insan bedenidir. Bu ideallerin yıkılması ise 20.yüzyılın ikinci yarısında 2. Dünya Savaşı'nın hemen ardından gerçekleşmeye başlamıştır.

Bu dönemin önde gelen isimlerinden Amerikalı Martha Graham, Alvin Ailey, Merce Cunningham gibi dansçılar ideallerin çoğulluğunu ve mutlak olmayan güzellikleri göstererek farklı ekollerle modern dansı oldukça geliştirmiştir. Bu dönemin önemli bir özelliği, içinde bulunulan sosyo-ekonomik ve politik durum içerisinde bir bağlamda düşünürse, 'dans'ın anlamının batı dans sanatının dışına yönelmesidir. Bu nedenle çeşitli ekollerde ortaya çıkarılan çokluk, dansın kendi içindeki çözümlerle ilişkilendirilebilir. Bu çoklu yapının içerisinde çoğu dans ekolü kutsal ve saf bir insan bedeni idealini savunmaktaydı. Daha doğrusu insan bedeninin ruhuyla bütünleşik olduğu ve dansın da işte insanın bu iyi-özünü yansıtması gerektiği söylenmiştir. Daha sonra bu algı özcülük eleştirileriyle dönüşüme uğrayacaktır. Bu dönemde 'etnik' danslar incelenilmeye başlanmış, kolonyalizmin ve oryantalizmin de etkisiyle doğu folklorik dansları batılı modern dansın içine sızmaya başlamıştır. Elbetteki bu etkileşim karşılıklı bir yapı sergilemektedir. Modern dansın ilk temsilcilerininin doğu ülkelerindeki modernleşme süreçlerine etkili oldukça önemli olduğu gibi bir o kadar da karmaşıktır.

Bu noktada kısaca Türkiye örneğine bakmak bir bakıma açıklayıcı olabilir. Elbette ki Türkiye modernleşmesinde batı dansların etkisi konusu bu çalışmanın kapsamını aşacağından kısa bir şekilde çalışma bağlamında açıklamak yeterli olacaktır. Dansın bir sanat dalı olarak akademide yer alması batıda ve bale ile gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise dansın ilk defa eğitimin kapsamına girmesi 20.yüzyılın başlangıcında ulus-devlet oluşumu süreciyle birlikte

olmuştur. Bedenlerin eğitiminin topluluksallıktan toplumsallığa geçişte farklı normlar ve bedensel politikalar kazandığı bir gerçektir. Kadınların da ulus-devletin vatandaşları arasında sayılmalarıyla birlikte, Osmanlı kadınlarına yeni ve sağlıklı bir beden anlayışı kazandırılmak istenmiş ve kadınların eğitilmesi güçlü ve sağlıklı bir ulus yaratma fikrinde merkezi bir rol oynamıştır (Öztürkmen, 2007: 289). Bu dönemde Anadolu'nun çeşitli danslarının ulus-devlet altında folklörleşmesi süreci, bu dansları milli kültürün bir zengini olarak sunarak Osmanlı sonrası ülkedeki etnik çoğulluğu da yumuşatma eğilimindeydi. Bu dönemde Atatürk'ün düzenlediği çok sayıda balo ve folklör şenlikleri, milli duyguları pekiştirerek dansı kendi bağlamında birleştirici bir etken olarak sunmaktaydı. Dönemin dans ve spor alanlarında önde gelen isimlerinden Selim Sırrı Tarcan, Türk milli dansının oluşturulması ve bu dansın batılı danslara yaklaşması gerektiğini savunuyordu. Benzer şekilde Tarcan'ın kızlarından biri olan Selma Selim Sırrı, Isadora Duncan'ın dans felsefesinden oldukça etkilenmiş ve bu tekniğin Anadolu folklörüne uygulanması gerektiğini savunmuştur. Salon kültürünün sadece birkaç şehirle sınırlı kaldığı Türkiye'de, smokinle yapılan folklorik danslar, eşzamanlı ve uyumlu bir şekilde dans etmeyi gerektiren Tarcan Zeybeği bu döneme denk gelmektedir. Elbette Ege'de zeybek oynayan İzmirli askerler, kendilerinden eş zamanlı ve uyumlu hareket etmeleri ve daha hafif ve kibar dans etmeleri beklendiğinde oldukça şaşırılmışlardır (Öztürkmen, 2007: 293). Tarcan'ın bu çabası milli raksı istediği gibi şekillendirmesine yetmemiştir.

Sahne kültürünün Anadolu'da yayılması ve folklor gösterilerinin seyirci karşısında sahnede uygulanmaya başlaması da aslında batılı dans anlayışının bu coğrafyadaki bir uzantısı konumundadır. Halk oyunlarının milli bayramlarda ve resmi törenlerde milli zenginliğin temsili olarak sunulması, kısa zamanda, halk oyunları öğretmenleri, organizatörleri ve müzisyenleriyle, ekonomik, sosyal ve politik kazanç getiren bir sektör haline dönüşmesine yol açmıştır (Öztürkmen, 2007: 295). Tarcan ailesinin esin kaynağı olan Kuzey Amerikalı modern dans temsilcilerinin, söylemlerini balenin bir eleştirisi üzerine kurduğunu belirtmeleri ve bu dansın yine balenin bir uzantısı olarak batı kültürünün içinde yeşermesi, bu dans felsefesini anadolu folklorik danslarına dışsal bir kaynaktan iletmenin ve öğretmenin imkansızlığını da içinde barındırmaktadır.

Modern dansa gelen en önemli eleştirilerden biri olan özcülük eleştirisi –yani insan bedeninin kutsal ve biricik bir iyi öze işaret ettiği düşüncesi- çağdaş dans ile birlikte gelmiştir. Feminist dansçılar da benzer şekilde kutsal bir kadın bedenine olan inancı eleştirmişler ve bu düşüncenin aslında toplumsal cinsiyetlendirme sürecini pekiştirdiğini belirtmişlerdir. Kadın veya erkek bedeni tanımlanabilir ve sınırları çizilebilir özlere sahip değildir; kadınlık ve erkeklik toplumsal olarak belirlenen performatif anlardan oluşur. Birey hayatı boyunca farklı

cinsiyet rolleri arasında gezinmekte ve kimliğini bu kadın-oluş ve erkek-oluşların arasında gerçekleştirmektedir. Post-yapısalcı düşünürler ve feministler de dişillik ve erilliğin toplumsal olarak inşa edildiği söylemekte ve geçişken kimlik politikalarının içinde cinsiyeti üreten “bedensel hareket ve icraların genellikle *performatif* olduğunu” ve “toplumsal cinsiyetli bedenin, gerçekliğini teşkil eden çeşitli edimlerden ayrı bir ontolojik statüsü olmadığını” belirtmektedirler (Butler, 1999: 224). Bu düşüncenin temelleri çağdaş fransız düşünürlerinden Michel Foucault ve Gilles Deleuze’un teorilerinden oldukça etkilenmiştir. Deleuze, beden üzerine düşüncelerini Spinoza okumaları üzerinden geliştirir ve Spinoza’da bedenin, fiziki yapısını ve maddiyatını içeren ‘bireysel beden’ ve diğer bedenlerden etkilenebilen ve onları etkileyebilen ‘etkileşimsel beden’ olmak üzere iki ayrı şekilde incelendiğinden bahseder (Deleuze, 2005: 58). Bu tanımdan yola çıkarak, biri ‘kinetik’ diğeri ‘dinamik’ olan bu iki bedeni, daha bütünlüycü bir kavram olan ‘oluş’ tanımı altında yeniden şekillendirmiştir. Çağdaş performans sanatçısı Stelarc’ı inceleyen Kalem bu dansın “..bedenin belirsizliğine atıfta bulunduğunu ve Deleuze ve Guattari bağlamında ‘oluş’ kavramını inceleyerek bedenin ‘performans’ olarak kavramsallaştığını” belirtmektedir (Kalem, 2007: 226). Bu eylem sahne dışı olanın da sahneye taşınması sürecini beraberinde getirir. Artık önemli olan “beden-özne”dir ve bedensel algı dansçının öznelliğinden ayrı düşünülemez. Bu noktada bu dansın eğitiminin ve öğretiminin nasıl olması gerektiği ve olmasının gerekliliği halen tartışılmaktadır. Çünkü burada bedeni inşa eden ve eğiten aslında yine bireyin kendisidir (kendi bedenidir). Bu noktada eğitimden bahsedilmemelidir ancak öğretim –daha doğru bir ifadeyle paylaşım- söz konusu olabilir. Bedenin eğitilmesi ve toplumsal bir inşa sürecinden geçmesi özgürleşmeye çalışan özne-bedeni tekrar normlar dünyasına çekecektir.

Sporcu Bedenler

Sporcu bedeni de, dansçı bedeni gibi Bourdieu’nun habitus ve oyun kavramlarını açıklamak için oldukça uygun bir zemindir. Nitekim Calhoun da benzer bir yol izleyerek oyunların stratejik olduğunu ve örnek olarak bir sporcunun oyundaki stratejileri, zaman içindeki deneyimine bağlı olarak bedenen doğaçlamaya başlayacağını söyler. Çünkü “habitus” tıpkı alışkanlıklar gibi tekrar ile edinilen, zihinsel olduğu kadar bedensel de olan bir eğilimler matrisidir (Calhoun, 2007: 79). Bu eğilimlerin belirlenmesi ve oyunun çerçevesinin ortaya çıkması ise tarihsel ve toplumsal bir süreç ile açıklanabilir, iktidar yapıları; toplumsal cinsiyet gibi çeşitli başlıklarla inceleyebilir.

Sportif aktivitelerin temelini oluşturan beden, bu alanda en belirleyici sembol olarak belirmektedir (Hargreaves, 1987: 141). Sporun toplumsal bir aktivite olarak sosyal hayatın içinde konumlanması çok eski tarihlere dayanmaktadır. Bu konudaki bilinen en eski yazılı belgeler Antik Yunan'a aittir. Antik Yunan'da eril bir faaliyet olarak beliren spor, güçlü ve sağlıklı olarak tanımlanan insan (erkek) bedeninin elde edilmesi için zorunlu bir etkinliktir ve otoriteler tarafından belirlenmiş meşru bir faaliyettir. Platon'un Devlet eserinde belirttiği gibi bedenin en sağlıklı ve muntazam doğasına uygun formuna erişmesi için bedenin spor ile eğitimi zaruridir¹. Küçük yaşlardan itibaren beden eğitime tabi tutulan erkek çocuklar zamanı geldiğinde bu eğitim doğrultusunda kendilerini kanıtlamak zorundadırlar. Beslenmeden, egzersize, cinsel hayattan, uyku düzene beden ile deneyimlenen her türlü gündelik hayat pratiğini içeren bu beden eğitimi, özgür bir birey olmanın birincil koşulu sayılmaktadır. Bu bedensel eğitimin sonucunda iyi vasıflı ve erdemli vatandaşların yetiştirilmesinin amaçlanması (Çokbankir, 2009: 78), sportif aktivitelerin meşru iktidarın beden politikalarından ayrı düşünülmemeyeceğinin bir göstergesi niteliğindedir. Antik Yunan'da özgür bireyler sadece erkeklerden oluştuğu ve kamusal/toplumsal alanda kadınların yeri olmadığı için spor faaliyetleri ve yeteneklerin kanıtlandığı olimpiyatlar eril bir temel üzerine kurulmuşlardır. Batı geleneğine bakıldığında zaman sporun bu eril temeli kendini her zaman farklı şekillerde de olsa göstermektedir.

Spor faaliyetlerinin temelinde yatan oyun kavramı, sporu rekabet ve iktidar/güç ilişkileri ile kuvvetli bir şekilde bağlar (Hargreaves, 1987: 141-142). Sporcuların kendilerini kanıtlama ve karşısındakini yenme arzusu, sportif bedenlerin sürekli kendilerini (bedenleri) eğitime yoluna iter. Spor gerçeğin bir ilüzyonu olma niteliğini de taşır ve bu nitelik oyunun sürekliliğini ve itibarını sağlar. Sportif aktivitelerin bir başka özelliği ise her sporun belli değişmez kuralları ve normları olmasıdır. Oyun içerisinde rakiplerin birbirlerine davranışları kurallarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca belli sporları gerçekleştirebilmek spesifik bedensel özellikleri de zorunlu kılar. Sporcu beden bu kuralları yerine getirmenin zorunluluğu altında bedenini kusursuzca istenilen forma getirmeye çabalar. Sportif aktivitede beden her zaman bir nesnedir, düzenlenen, sınırlanan, geliştirilen ve dışsal bir amaca hizmet edendir. Günümüzde toplum içerisinde çoğunlukla ekonomik ve politik bağlamının dışında ciddi olmayan bir aktivite olarak bilinmesi ve eğlence amaçlı izlenmesi ve bedenleşmesi, içerdiği bedenselleştirmelerin rahatlıkla normalleştirilebilmesine de neden olmaktadır. Çünkü seyirciler ve günümüzde oldukça yaygın olan taraftarlar bu aktiviteye duygusal yatırımlar

¹ Platon (2007) Devlet, Toplu Diyaloglar-I, Ankara: Eos Yayınevi

yapacak bir kitleye işaret etmektedir. Bu kitle yoğun olarak ulus-devlet ideolojileri içerisinde milli duyguları paylaşılan vatandaşlar kitlesi haline dönüşmüştür. Uluslararası sportif faaliyetler –günümüzde en önemli örnek olarak futbol gösterilebilir- vatandaşların milli duygularını pekiştirmenin yanı sıra ‘öteki’ ile aralarındaki uçurumu derinleştirir. Bir savaş gibi ciddi bir olay olmayan spor aktivitelerinde, tarafların belirlenmesi ve yenme hırslarının herkesi kaplaması masum ve normal bir olgu olarak belirir. Günümüzdeki spor faaliyetlerinin toplumsal bedenselleştirme üzerindeki rolünü daha ayrıntılı incelemeden önce sportif aktivitelerin tarihsel bağlam içerisindeki değişimine göz atmanın yararlı olacağı düşüncesindeyim.

Antik Yunan’da iyi ve erdemli bir vatandaş olmanın tek şartı beden eğitimi aksatmadan en iyi şekilde yerine getirmek idi. Roma Dönemi’ne gelindiğinde ise beden ve ruh/akıl ayrımının belirginleşmesiyle rekabet gerektiren spor faaliyetleri değersizleşmeye başlamış, zihinsel yük gerektiren aktiviteler ruhun beden üzerindeki iktidarını kanıtlar şeklinde üstün görülmüştür. Burada beden ve kaba kuvvetin hayvansı bir özellik olup, tehlikeli ve tehditkar özünden kaçınmak için ruhu besleyen aklın, beden kirliliğinin arınması ve eğitilmesi gerektiği inancı hakim olarak hissedilmektedir. Roma İmparatorluğuyla temelleri atılan kurumsallaşmış spor, artık tüm bireylerin gerçekleştirebileceği bir etkinlik olmaktan çıkmış ve profesyonelliğe bir adım atmıştır. Maddi ödüller vaadedilen sportif faaliyetler önceleri aristokrat sınıfının tekelindeyken, alt sınıfın orduya, kent yaşamına katılmasıyla hitaben alanını alt sınıflara doğru yaymıştır (Çokbankir, 2009: 81). Galip sporcuların kent merkezlerinde heykellerine yer vermeye başlanması, sporculara iktidar hedeflerinde önemli bir motivasyon kaynağı olmaya başlamıştır. Artık bir sporcu başarı elde etmenin yanı sıra yakışıklı, güçlü ve zeki olma niteliklerini de taşımak durumundadır. Elbette ki bu kriterlerin de belirleyicisi toplumsal bedenlerin tasarımcısı olan hakim iktidar mekanizmalarıdır. Böylece sporcu bedenlerin ideal beden algısına yaklaşması ve sporcu olmayan bedenler açısından en sağlıklı ve güçlü beden temsili olarak algılanmasının temelleri sağlamlaşmaya başlamıştır. ‘Düzenli’ vücut, sağlığın, beslenme programlarının, cinsel bedenlerin ve çalışan bedenlerin gerekliliklerinin öğretildiği yerler artık kamu okulları olmuştur ve atletik beden özendirildiği bu kurumlarla birlikte spor ile ilgilenen bir sınıf ortaya çıktı (Hargreaves, 1987: 149).

Ticari bir faaliyet olarak sporun belirmesi ise 18.yüzyılda başlamıştır. Sporun ticari bir faaliyet olması artık sporcu bedenlerin üzerinden kar elde edilen bir yatırım nesnesine dönüşmelerinin yolunu açmaktadır. Sporcu bedenler ekonomik çekinceleri de barındırdığından daha sıkı kurallar ve bedenler normları içermeye başlar. Sporcu bedenlerin söylenile geldiği üzere sağlıklı bireyin bir temsili olmanın tersine çoğunluklu onarılamaz kas

ve iskelet problemlerini, beslenme bozukluklarını, fiziksel ve mental rahatsızlıkları tetiklediği artık bilinen –fakat meşrulaştırılmayan- bir gerçektir.

Sportif faaliyetler temelinde yatan eril sistemi içeren toplumsal cinsiyetlendirme süreçlerinde oldukça etkilidirler. Kurumsallaşmış, organize spor cinsiyet üretmektedir (Dworkin ve Messner, 2002: 17). Spor söz konusu olduğunda rekabet ve kazanma gündeme geldiğinden genel olarak sporun kadınsı olmayan doğasından bahsedilmektedir. Sporun eril bir faaliyet olduğu ve kadınlar için uygun olmadığı, öncesinde olduğu gibi 19.yüzyılın da hakim görüşüydü. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sportif aktiviteler, ulus-devletlerin popüler faaliyetlerinden biri haline gelmeye başladı ve ulus kimliğinin oluşturulmasında önemli bir konuma yükseldi. Model olarak belirlenen sporcular ve bu bedenlerin pazarlanması üzerine yoğunlaşan reklam ve tüketim çalışmaları sporcu bedenlerin tüketimi için ideal ortamı hazırladı.

Ulus-devletlerin vatandaşlarının arasına kadınları da katması sportif faaliyetlerin içerisine kadınların dahil edilmesine katkıda bulunmuş olsada, eril bakışın varlığını ve eril merkezli temellendirmeyi eleştirmemiştir. Sportif bedenli kadınlar, artık gerek spor aktivitelerinde pon pon kız olarak, gerekse resmi geçit ve törenlerde sağlıklı kadın bedenini temsilen kullanılmaya başlanmıştır. Kadın atletlerin ortaya çıkması her zaman “erkeksilik” sorununu beraberinde getirmiş ve mutlak hereroseksüel toplumsal yapıya bir tehdit olarak görülmeye başlamıştır. Kaslı bedenlere sahip kadınlar, toplumsal olarak eril cinsiyetlendirilmiş bir alanda bulunarak, kadın cinsiyetine yüklenen evin ve çocuğu bakımı gibi özel alandaki yükümlülüklerini yerine getiremeyecekleri düşüncesini uyandırmış ve atletik kadın bedenler “anormal cinsiyetler” olarak betimlenmiştir. Benzer şekilde yoğun spor çalışmalarının kadın bedeninin doğurganlık özelliğini olumsuz etkilediği öne sürülmüş ve sağlıklı beden birincil koşulu sayılan sporun kadın bedenine olumsuz etkileri hakim iktidarlar tarafından onaylanmıştır.

Organize spor aktiviteleri 19.yüzyılın sonu ve 20.yüzyılın başlarından orta sınıf erkekler için ulusal üstünlüğün –ve kadınlara karşı doğal üstünlüğün- bir işareti olması amacıyla oluşturulmuştur. Spor, maskülenliğin erkeklere satılması için yapılandırılmıştır (Dworkin ve Messner, 2002: 17). Günümüzde de kadın ve erkek sporları kesin çizgilerle ayrılmıştır, erkek sporlarının izleyicisini çoğunlukla erkekler oluştururken, kadın sporları için erkek izleyici çoğunluğunun yanı sıra kadın izleyiciler de bulunmaktadır. Kadın sporlarına ait bir alanın açılması, beden politikalarının kanalize edileceği bir başka kapı aralamaktadır. Kadınlar için uygun görülen sporlar (artistik patinaj, ritmik jimnastik vb.), mevcut normları esnetmeden kadın bedenini hafif, zarif, küçük ve ince olarak sunmaktadır. Eril bakışın

beğenisine sunulan normalleştirilmiş sporcu kadın bedenleri gerek sporcu kadınlara gerek seyirci erkeklere haz vermesi açısından kolaylıkla pazarlanan ve tüketilen bedenler haline gelmiştir.

Kadınların spor alanlarına dahil edilmesi feminist düşünürler içerisinde çeşitli tartışmalara da yol açmıştır. Bir yandan kadınların özel alanla sınırlı olan hayatlarını özgürleştiren ve kadınların kendilerine olan güvenlerini pekiştiren bir gelişme olarak görülürken; diğer yandan kadınların “erkek” olarak belirlenmiş bir alanda en az erkekler kadar başarılı olduğunu söyleyerek ‘üstün erkek’ ve ‘zayıf kadın’ ikiliğini desteklemektedir. Bu söylem karşısında durduğu kadın-erkek, zayıf-güçlü vb. ikilikleri içinde bulunduğu dizge gereğince yeniden üretmektedir. Jennifer Hargreaves (1992: 161-162) spor yapan kadınların varlığının bize “uygarlık sürecinde” erkeklerle eşit haklar kazanmış kadınlar hakkında bilgi vermenin ötesinde kadınların kendi içerisindeki –ve erkeklerle arasındaki- bir çeşit hiyerarşiye -savaşma- işaret ettiğini söylemektedir.

Gerek kadın gerekse erkek sporlarında eğitmenlerin çoğunlukla erkek olması da, eğiten ve öğreten –yani iktidardaki- cinsiyet hakkında bilgi vermektedir. Walk (2000: 31) Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleştirdiği bir çalışmada kadın antrenörlerin sadece %2’lik bir orana sahip olduğunu belirtmiştir.

Benzer şekilde beyaz tenli batı toplumunun üstünlüğünü meşrulaştıran ırk ayrımcılığı konusunda da sporun kullanıldığı bu alanda çokça tartışılan konulardandır. Fiziksel gücün - yani doğada geçerli olan gücün- kullanımını gerektiren sportif faaliyetlerde siyah halkların rol alması bir tesadüf değildir (Hargreaves, 1987: 155-156). Kolonyalist süreçte cinsel gücünden ve şiddetinden korkulan siyah erkek bedenlerin, boks gibi vahşi ve maskülen sporlarda öne çıkması ve bu yönde sunulması, asil beyaz toplumun vahşi afrikalı imgesine olan üstünlüğünü pekiştirmektedir (Dworkin ve Messner, 2002: 18-19). Dünya kupalarının ve diğer spor aktivitelerinin medyadaki sunumlarında etnik ve irksal stereotipler fazlasıyla kullanılmakta ve normalleştirilmektedir. Daley Thomson ve Tessa Sanderson gibi siyah sporcuların başarıları ise yine beyaz dünyada siyah ırkın bir gelişimi, beyazların mertebesine doğru bir gelişmenin göstergesi olarak sunulmaktadır(Hargreaves, 1987:156).

Günümüzde daha çok eğlence sektörünün bir kolu olarak görülen spor aktivitelerinin politik olaylar olmadığı düşüncesi, 1980 yılında gerçekleşen Moskova Olimpiyatları’ndaki 62 ülke ve bölgenin katıldığı boykot ile yıkılmıştır . Beden politikalarının denetimi altında olan insan-nesnelere ve tüketici-özneler için spor dahil bedene ait her eylem politikadan ayrı düşünülmemeye başlamıştır. Tüketim toplumunun hazlarını karşılayan ve yeni hazlar üreten kapitalist düzen, pazarlamasını potansiyel tüketicisinin bedeni üzerinden gerçekleştirmektedir.

Ekonomik, sosyal ve politik bağlamının içerisinde spor, *homo consumis* için tüketilmeye hazır beden seçenekleri sağlamaktadır.

İdeal Bedenler

Arzunun, ötekinin arzusundan ayrılamaz olduğunu kabul edersek, erkek tarafından yapılmış dişil güzellik imgelerinin, en azından kısmen, erkeğin kadının arzusunu karşılama, onu, kendisinin ideal imgesiyle sunarak onun arzusu olmayı kabul etme girişiminin ürünü olabileceği üzerine düşünebiliriz.

Francette Pacteau, *Güzellik Semptomu*.

Yüzyıllar boyunca beden politikalarının birincil sonuçlarından biri de ideal bedenlerin üretilmesi ve bu sürecin cinsiyetlendirme süreçleriyle paralel bir şekilde işlemesidir. Beden algısı beraberinde her zaman bir *ideali* getirmiştir. Bu ideal beden tarihsel süreç içerisinde çeşitli değişimlere ve dönüşümlere uğradıysa da ‘ideal’ imgesi varlığını hep korumuştur. İdeal bedene yüklenen anlamların genel olarak iyilik, sağlamlık, güzellik, erdemlilik gibi değerleri varken, bu ideal karşıtı da kötülük, çirkinlik, hastalıklılık gibi olumsuz kodlarla doldurmuştur. Bedene yüklenen anlamlar *ruha* dair nitelikler olabilirken, anlamlandırmanın dualist kodları ideali vazgeçilmez bir idea haline getirmiştir.

İlk ideal beden formunun yaratımını incelediğimizde Antik Yunan felsefesinde sayılar ve oranlarla maddi dünyanın sırlarını ve uyumunu açıklamaya çalışan Pithagoras’a kadar gitmemiz gerekir. Orantı kavramının mücidi sayılan Pithagoras, beden eğitiminin, sayıların muazzam ahengine sahip müzik eşliğinde verilmesi fikrini savunuyordu. Bu dönemde sayı ve oranlar, müzik ve dans gibi sanatların dışında, anlaşılması en güç mekanizma olarak görülen bedene de uygulanmıştır. Doğanın sayılarla keşfinden sonra, insan bedeni ölçülmüş ve rasyonel temellere oturtulmuştur. Pacteau (1994: 97)’nin belirttiği üzere “Platon geleneğine göre Demiurgos, ‘en düzgün’ üçgenleri ölümlü beden için ayırmıştı”. Bu mükemmel geometrik şekiller insan bedeninde mevcuttu ve bu mevcudiyetin sağlanması veya ortaya çıkarılması için bedensel eğitim şarttı. Bu oransal bütünlüğün bedende sağlanmasının, aynı zamanda erdemli, iyi ve düzgün bir karakterin oluşumuna da yardımcı olacağı düşünülüyordu. Pithagoras ve Platoncu dönemdeki bu hakim sayısal oran kavramı, ortaçağın din felsefesi tarafından da olumlu karşılanmıştır (Pacteau, 1994: 98). Fakat beden bu dönemdeki kötü itibarı, bedensel eğitimin farklı noktalara ulaşmasına neden olmuştur. Rönesans döneminde ise antik dönemden kalma tanrı ve tanrıça heykellerinin ölçümlerinin yapılmasıyla farklı ideal beden formları elde edilmiştir. Bu ölçüler kol uzunluğundan, bel

kalınlığına, yüzün tüm bedene oranından, ayakların ölçülmesine kadar tüm bedensel uzuvların ideal boyut ve oranlarını çıkarmayı içeriyordu. Sonuç olarak güzellik, zerafet ve asaleti temsilen üç ayrı ideal beden formu elde edilmiştir (Pacteau, 1994: 99). Bu dönemde kilo veya boy hesabından öte tüm bedenin kendi içerisinde bir uyum sağlaması daha önemli görülüyordu; şişman veya kısa bir kişi orantılı bir bedene sahip ise ideale ulaşmış kabul ediliyordu. 19. yüzyıl batı toplumlarında ise ‘ideal’den varoluşsala doğru bir kayma yaşanmış ve idealden öte ifadenin önemi üzerine durulmuştur (Pacteau, 1994: 103-104). Fakat bu dönüşüm bile beden algısını ideal kavramından koparmamıştır. Hakim olan ideal algısı her zaman *tam bir bedene* işaret etmektedir ve *tam beden* her dönem farklı da olsa anlamlandırılmıştır.

Elbette bu ideal beden kavramı cinsiyetlendirilmiş veriler içermekteydi. Freud’a göre beden algısı cinsellikten ve cinsiyetten ayrı düşünülemez; sadece bedensel cinsel enerjilerin farklı alanlara kanalize edilmesi vardır. Foucault’ya göre ise “beden bir söylem içinde belirlenip bu yolla bir doğal ya da asli cinsiyet “fikri” ile donatılmadan önce dikkate değer herhangi bir şekilde cinsiyetlendirilmiş değildir” (Butler, 1999: 166). Bedenin bu cinsiyetlendirme sürecine girmesi ise iktidar ilişkileri bağlamında anlam kazanır. İdeal bedenler de kadınlık ve erkeklik rollerini destekler biçimde meşrulaşmışlardır. Kadın ve erkek bedenleri için ideal olduğu düşünülen oranlar her zaman farklıdır. İdeal erkeğin bedenin güçlü ve asil olması gerekirken, kadın bedeninin muntazam hatları, zerafeti önem kazanır. Pacteau (1999: 125) Platon’dan alıntıyla Antik Yunan’daki ideal kadın bedeninin önemini şu şekilde betimlemiştir: “..kadının en güzel olması aynı zamanda en açık seçik görülen olması, güzelliğin ayrıcalığıdır...onu, duyuların en açık aralığından netlikle parlarken buluruz..Çünkü görme, bedensel duyularımızın keskin olanıdır.” Patriarkal düzenin bir sonucu olarak ideal bedenlerin eril bir bakış açısıyla betimlendiğini ve cinsiyet değerlerini yüklü bir şekilde taşıdıklarını görürüz. Görselliğin ve bakışın önemini belirten Sayın (2002: 196) “..beğeni simgesel düzene dair bir uzlaşımın ama retina, beğeni sayesinde kısıktılmakta, beğeni sayesinde tatmin edilmektedir” diye belirtir. İdeal kadın bedeni, erkeğin görünen en hoş, çekici ve güzel görüleni olarak belirlenirken, ideal erkek bedeni ise iktidarının sembolü olan kaslı bedeniyle kadını en çok etkileyebileceği düşünülen beden olarak uyarlanmıştır.

Mutlak heteroseksüelliği toplumsal cinsiyetlendirme süreçlerinin kaynağı olarak inceleyen üçüncü dalga feminisler de, kadın-erkek ikiliğinin yıkımını ancak toplumsalın temel aldığı bu dualizmden kurtulmakta görmektedirler. Tarihsel süreç içerisinde görsel sanat eserlerinin –resim, heykel, fotoğraf- incelenmesi, dönemsel olarak ideal beden sunumlarını anlamakta yardımcı olacaktır. Rönesans Avrupa’sındaki tablolarla özellikle dikkati çeken

pürüzsüz, beyaz tenli ve tüysüz nü kadın bedenleridir. Vücut tüyelerinin ve pürüzlerin (sivilceler, lekeler vs.) resmedilmemesi ideal kadın bedenini temiz, saf ve el değmemiş olarak sunulmasının bir sonucudur. Berger (1972) önemli eseri *Görme Biçimleri*'nde bu tablolardaki kadın bedenlerinin, tablonun içinde her zaman bir gözlemciyle beraber resmedildiğine dikkati çekmekte ve eril bakışın merkezi önemini vurgulamaktadır. Günümüzde de kadın bedeninin eril bakış için bir nesne olarak sunulduğu bilinmektedir.

Akademide özellikle üzerinde durulan Avrupa toplumlarının dışında, Türkiye'den de ideal beden örnekleri verilebilir. Anadolu'da çocuğun beden gelişimi, beden terbiyesi ve beden eğitimi gelenekler içerisinde oldukça büyük önem taşımaktadır (Sarıkaya, 2009: 217-231). Anadolu'da ağaç yaşken eğilir atasözüne sadık kalınarak çocukların beden terbiyeleri küçük yaşlardan itibaren kız ve oğlan çocuklarına düzenli olarak verilir. Ailelerin kadın ve erkek bedenleri için sahip oldukları ideal beden algıları ise cinsel söylemi doğrudan belirtmeden örf ve adetlerin içine işlemiş bir biçimde oluşmaktadır. Erkek bedeni gürbüz ve kuvvetli olmalıdır ki gerektiği zaman kadını (daha sonra kadın ile ilişkilendirilen vatanını) iyi koruyabilsin; kadın bedeni ise temiz, çiçek kokulu ve abartısız olmalı ki erkeğini memnun edip, ona sadık olabilsin. Özellikle İslam'ın hakim olduğu coğrafyalarda beden ve cinsellik üzerine yerleştirilmiş olan tabuya rağmen beden politikaları, gelenek, örf ve adetlerin içerisinde bedensel terbiye yollarıyla aktararak cinsiyetlerin ve cinselliğin bedenleşmesini sağlamaktadır.

Günümüzde güzellik idealleri eskiye nazaran daha karmaşık bir yapı içermektedir. Kolonizasyon sürecinde siyah bedenlerle tanışan beyaz batı toplumları, güzellik ideallerini gözden geçirip, ırksal ayrımcılık temelinde kendi güzellik ideallerini meşrulaştırmıştır. Önceleri vahşi ve hayvansı olarak görülerek beyaz ideal bedenlerin üstünlüğünü sağlamak amaçlı kullanılan siyah kadın bedenleri, zamanla alt metninde ırk ayrımcılığı yatan bir bakışla egzotik güzellikler olarak sunulmuştur. Yanık ve esmer tenli bedenlerin önem kazanması gerek turizm, gerek kozmetik alanında çeşitli ekonomik ve politik çıkarların oluşmasını da sağlamıştır. Pacteau (1999: 104)'ye göre makine ve Taylorizm çağı olarak adlandırılan 1920'lerden itibaren, mimariden kadın figürüne kadar her şey, hesaplanmış verimliliğin yalın çizgileri görüntülenmeye başlamıştır. Döneminin modasını oluşturan bu figürler, moda sürekli olarak –gittikçe daha da sık bir şekilde- değişse de, bedenlerin seri üretimini ve tüketim toplumunun oluşturulmasıyla birer ürün olarak satılmasını önclemiştir. Günümüzde bedenle birlikte hayalinin de satıldığını söyleyen Timurturkan (2009: 106), bu hayalleri belirleyen röntgenci eril bakış olduğunu belirtmiştir. Kadınlar için de bir haz kaynağı olan bu eril bakış, normalleştirilmiş cinsiyet algılarıyla pekiştirilmektedir. Kadınların sahip olduğu kanun

önündeki eşit haklar ve ekonomik özgürlük, bastırılmış olan cinsellik konuşmalarına izin tanımış fakat cinsiyetleri özgürleştirmek yerine sağlamlaştırmıştır. Foucault günümüzde cinselliğin özgürleşmediğini sadece cinsellik üzerine konuşmanın serbest kaldığını belirtirken bunu kastetmektedir.

İdeal bedenlerin televizyon ve çeşitli kitle iletişim araçlarıyla daha spesifik normlara sokulması –ince beden, düzgün burun, 1.70’in üzerinde boy, 36-38 beden giyim vs.- kendi bedenlerinden rahatsız olan bireylerin sayısında inanılmaz bir artışa sebep olmuş; bu artış ise güzellik, fitness, giyim, kozmetik gibi çeşitli tüketim ürünleri için büyük bir tüketici kitlesi sağlamıştır. Artık beden politikalarının, sektörlerin ekonomik gelirlerinden ayrı düşünülmemeyeceği çağımızda, ideal bedene ulaşmak için sürekli yeni ürünler ve talepler yaratılmaktadır.

Furnham ve diğ. (2002: 582), Amerika Birleşik Devletleri’nde yaptıkları bir çalışmada erkeklerin çoğunluğunun bedenlerinin şekillerinden (kaslı ve V-şeklinde vücut ideali simgelemektedir) memnun değilken, kadınların büyük çoğunluğu ise kilolarının ‘olması gerektiği’nden fazla olduğundan şikayetçidir. Benzer şekilde kadınlardaki bu zayıflık ve kilo takıntısı dansçılarda, atletlerde, modellerde ve sporcularda en yüksek orana erişmektedir (Furnham ve diğ., 2002: 582). Bir başka çalışma ise Lokken ve diğ. tarafından Amerika Birleşik Devletleri’nde 2003 yılında gerçekleştirilmiştir. Çeşitli kadın ve erkek bedeni silüetlerini katılımcılara göstererek, ideal beden tanımlarının nasıl oluştuğunu araştıran bu çalışmanın sonucunda da, en çok şikayet edilen konu hem erkeklerde hem de kadınlarda fazla kilo olurken, kilo problemlerinden bahseden kadınlar oransal olarak erkeklerden daha fazla olarak tespit edilmiştir (Lokken ve diğ., 2003: 306).

İdeal beden algısı, kendisi meşrulaştırmayı her zaman karşıtının –yani ideal olmayan, çirkin beden- üzerinden sağlar. İdeal bedeni oluşturan, destekleyen ve pekiştiren algı ise yine ideali verili bir gerçek olarak içselleştiren bedendir. İmgenin, imlenenden öte imleyen hakkında bilgi taşıdığı önermesi bu noktada sağlanmaktadır. Tüketim toplumunun iktidarları tarafından oldukça iyi bilinen bu dualist mantık, beden pazarlanması için oldukça önemli bir temel hazırlamaktadır. Bocoock (1993), günümüzün modernist ve postmodernist kapitalist sürecinde, kişilerin kendi kimliklerini ‘ideal’e ulaşmak amacıyla tükettikleri mallar aracılığıyla oluşturduklarını ve bu imajı sürdürerek “ideal kadın ve erkek” kimliğine sahip olduklarını söylemektedir (Akt. Timurturkan, 2009: 107). İdeal bedenin daha sık değişebilmesine ve böylece piyasanın devinimine olanak tanıyan moda ise, ideal kadın ve erkeklerin çok daha kolay elde edilebilen ve pazarlanabilen ürünler olmasına yol açmıştır. Bedenin artık “kadının ambalajı” olduğu söyleyen Elçik (2009: 259), artık güzellik ve

çirkinliğin tüketim imkanlarına sahip olup olmamaya bağlı olduğunu belirtmektedir. Erişilmesi imkansız olarak beliren güzellik arzusunun özellikle kadınlara atfedilmesi ise ideali oluşturan eril merkezli sistemin sürekli olarak pekiştirilmesi olarak belirmektedir. İdeal olarak belirlenen çeşitli kadın bedenleri genel olarak zarif, narin, asil, iffetli veya paradoksal olarak cazibeli, kışkırtıcı ve seksi olarak belirmektedir. Kadın bedenleri üzerinde gerçekleştirilen bu ikili algı, ideal beden algısının dışında birbirlerini meşrulaştıran (asil ve zarif kadın seksi kadını dışlarken, cazibeli kadın ise iffetli kadını değersiz görmektedir) farklı kadın modellerinin ve kimliklerinin oluşturulmasında önemli rol oynar. İnceoğlu ve Kar (2010: 65) kadınların gözleyen ve gözlenen olmak üzere bir kimlik yarılması yaşadıklarını söylemektedir. Nitekim kadınların güzellik ve ideal algılarını inceleyebilmek amacıyla çeşitli kereler estetik operasyon geçirmiş olan kadınlarla gerçekleştirdikleri saha araştırması da bu savı destekler niteliktedir. Sahadan edinilen verilere göre kadınların çoğu için güzel olmak orantılı vücut ölçülerine bağlıdır, sportif, fit, karizmatik görünmek önemlidir, manken veya barbie bebek ideal bedeni simgeler. Benzer şekilde görüşmecilerin estetik operasyonlardan sonra kendilerini “yeniden doğmuş gibi” hissetmeleri ve kendine güvenlerinin, özgüvenlerinin arttığını söylemeleri, az önce bahsedilen ideal algısındaki ikiliği ve kişinin kendi bedenine yabancılaşmasını göstermektedir.

Son yılların önde gelen ideal kadın imgesi ise –tarihsel gelişiminin ve sosyo-ekonomik bağlamının içinde- doğal kadın olarak belirmektedir. Elçik’e göre bu ideal bir yandan ‘bakirelik-masumiyet-güzellik’ üçlüsüyle iffetli kadını desteklerken (Elçik, 2009: 261), bir yandan da bekaretin doğanın hükmünü kırarak erkeğe saklanması erkeğin idealindeki cazibeli kadın imgesini de pekiştirmektedir.

Bireylerin kendi bedenlerinden tatmin olmaması ile beslenen bu ideal beden politikaları giderek ekonomik ve politik temellerini sağlamlaştırmaktadır. Bunu ise giderek büyüyen ve güç kazanan reklam/pazarlama sektörü ve kitle iletişim araçları ile sağlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşayanların %90’ının evinde televizyon olduğunu belirten Lavine ve diğ. (1999: 1049), televizyonun kişilerin cinsiyet stereotiplerini ve beden ideallerini oluşturmalarında çok önemli bir rol oynadığını söylemektedir. Elçik (2009: 263) “gerçek beden, algılanan beden ve ideal beden ölçüleri arasında derin uyumsuzluğun yol açtığı bedene hükmetme mücadelesinin” ve ideal bedenlerin yüceltilmesinin temelinde sahip olunan “normal” bedenlerin vasatla eş tutulmasını görmektedir.

Normal ve ideal bedenler kadınlık ve erkeklik rollerinin normelleştirilmesini sağlarken, cinsiyetlendirilmiş bedenler, toplumsalın sınırları içinde, çeşitli bedensel formları deneyimlemekte ve tüketmektedir. Cinsel kimliğin oluşmasında birincil öneme sahip olan

beden ise idealler peşinde şekil değiştirmekte, farklı kimlikler arasında performatif oluşlar meydana getirmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bedenin inşası, eğitimi ve toplumsal bedenlerin oluşturulması konusu çok geniş bir literatürü ve disiplinlerarası yoğun bir alışverişi gerektirdiğinden bu çalışma, belli başlıklar altında bu konuya ancak bir giriş niteliği taşıyabilir. Günümüzde giderek artan beden çalışmaları bu literatürü sürekli olarak arttırmaktadır. Bu çalışma, sınırlıkları dahilinde, toplumsal olarak inşa edilmiş ve bireylerin bedenlerince deneyimlenmiş/kabul edilmiş beden politikalarının üç başlığını incelemeyi amaçlamıştır. Bunlardan ilki bedenle ilişkisi tartışılmaz olan dans ve dansçı bedenidir. Bu noktada çalışmanın çoğunluğu literatürde de en çok tartışılan batı dans tarihi üzerinden eleştiri içermektedir. Bu literatürün zenginleşmesi ve gelişmesi ise günümüzde önem kazanan ‘etnik’ ve halk danslarının benzer bir şekilde incelenmesiyle gerçekleşecektir. Çalışmanın ikinci başlığı ise spor ve sporcu beden içindeki beden politikalarının ve etkilerinin incelenmesidir. Çok sayıda farklı sportif aktivitenin var olması ve her bir sporun toplumsal yapı içinde ve üzerinde –genelleştirmeyi imkansızlaştıran-farklı bağlamlara sahip olması ise bu başlık altında yapılabilecek çalışmaların zenginliğine işaret etmektedir. Çalışmanın son bölümü ise, yine beden politikaları dahilinde oluşturulan ideal beden algısını sorunsallaştırmaktadır. Beden politikalarını ve inşasını/yıkımını ölümsüzleştiren bu ‘ideal’ yaratımının eleştirisini getirebilmek, bu bölümde incelenmek istenen noktalardandır. Elbette çalışmanın bütününde, beden politikalarıyla paralel yapılanan cinsiyet politikaları da, eleştirel teori ve feminizmin eklemlenmesiyle –sınırlılıkları dahilinde-incelenmiştir.

SON NOTLAR

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans đrencisi.

KAYNAKÇA

ADAIR, C. (1992), "Kadınları Seyretmek: Dansın retilmesi ve Algılanışı", *Dans Müzik Kültür: Folkloru Doğru* (67), s. 259-287, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

BAUDRILLARD, J. (2005), "The Finest Consumer Object: The Body", *The Body: A Reader* içinde, (Ed) Mariam Fraser ve Monica Greco, New York: Routledge.

BERGER, J. (1986), *Görme Biçimleri*, (ev. Yurdanur Salman) İstanbul: Metis Yayınları.

BURT, R. (2007), "Erkek Dansçıya Dair Sıkıntı", *Yirminci Yüzyılda Dans Sanatı: Kuram ve Pratik* içinde, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

BUTLER, J. (2005), *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, (ev. Bařak Ertür), İstanbul: Metis Yayınları.

CALHOUN, C. (2007), "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde, (Der) eđin ve diğ., İstanbul: İletişim Yayınları.

CARTER, A. (2010), "Disiplinin Temel Dayanaklarını Sarsmak: Tarihle İlgili Eleştirel Tartışmalar ve Bu Tartışmaların Dans alışmalarına Etkileri", *Dans Tarihini Yeniden Düşünmek* içinde, (Ed) Alexandra Carter, İstanbul: BGST Yayınları.

CONNERTON, P. (1999), *Toplumlar Nasıl Anımsar*, (ev. Alaeddin şenel), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ÇOKBANKİR, N. (2009), "Antik Dönem'de Beden Terbiyesi ve Sporun Gelişimi", *Toplumbilim Beden Sosyolojisi zel Sayısı* (24), s.77-83.

DELEUZE, G. (2005), "Ethology: Spinoza and Us", *The Body: A Reader* içinde, (Ed) Mariam Fraser ve Monica Greco, New York: Routledge.

DEMEZ, G. (2009), "Sınıfsal ve Bireysel Kimlik Oluşumunda Beden Sorunu: Habitus", *Toplumbilim Beden Sosyolojisi zel Sayısı* (24), s. 17-27.

DUNCAN, I. (2007), "Dansın Geleceđi", *Yirminci Yüzyılda Dans Sanatı: Kuram ve Pratik* içinde, şebnem Selışık Aksan ve Gurur Ertem (ed.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

DWORKİN, L. S. ve Messner, A. M. (2002), "Just do...what? Sport, Bodies, Gender", *Gender and Sport: A Reader* içinde, Sheila Scraton ve Anne Flintoff (ed.), Londra: Routledge.

ELÇİK, G. (2009), *İğdiş Edilmiş Güzellik*, *Cogito*, Sayı 58, s. 259-269.

FOKİNE, M. (2007), "Yeni Bale", *Yirminci Yüzyılda Dans Sanatı: Kuram ve Pratik* içinde, şebnem Selışık Aksan ve Gurur Ertem (ed.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

FOSTER, L. S. (2007), "Dans Eden Bedenler", Yirminci Yüzyılda Dans Sanatı: Kuram ve Pratik içinde, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

FOUCAULT, M. (1977), "Nietzsche, Genealogy, History", In Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews içinde, (Ed.) D.F. Bouchard, Ithaca: Cornell University Press.

FOUCAULT, M. (2005), "The Political Investment of the Body", The Body: A Reader içinde, (Ed) Mariam Fraser ve Monica Greco, New York: Routledge.

FURNHAM A., BADMIN N., SNEADE I. (2002), "Body Image Dissatisfaction: Gender Differences in Eating Attitudes, Self-Esteem, and Reasons for Exercise", The Journal of Psychology (136/6), s. 581-596.

HARGREAVES, J. (1992), "Sex, Gender and the Body in Sport and Leisure: Has There Been a Civilizing Process?", Sports and Leisure in the Civilizing Process: Critique and Counter-Critique içinde, (Haz.) Eric Dunning ve Chris Rojek, Londra: Macmillan Academic and Professional LTD.

HARGREAVES, J. (1987), "The Body, Sport and Power Relations", Sports, Leisure and Social Relations içinde, (Haz.) John Horne, David Jary ve Alan Tomlinson, Londra: Routledge.

İNCEOĞLU, Y.ve KAR, A. (2010), Dişillik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

KAHN, K. S. (1994), Coming On Strong: Gender and Sexuality in Twentieth-century Women's Sport, The Harvard University Press.

KALEM, A. (2007), "Performans Yoluyla "Oluş": Stelarc'ın Performanslarında Beden Anlayışı", Yirminci Yüzyılda Dans Sanatı: Kuram ve Pratik içinde, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

KEALİİNOHOMOKU, J. (2007), "Bir Antropoloğun Baleye Etnik Bir Dans Türü Olarak Bakışı", Yirminci Yüzyılda Dans Sanatı: Kuram ve Pratik içinde, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

LAVİNE H, SWEENEY D., WAGNER S.H. (1999), "Depicting Woman as Sex Objects in Television Advertising: Effects on Body Dissatisfaction", PSPB, Vol. 25 No. 8, s. 1046-1058.

LOKKEN K., FERRARO F.R., KIRCHNER T., BOWLING M. (2003), "Gender Differences in Body Size Dissatisfaction Among Individuals With Low, Medium, or High Levels of Body Focus", The Journal of General Psychology (130/3), s. 305-310.

ÖZTÜRKMEN, A. (2007), ""Türk Usulü" Modern Dans: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Osmanlı Dansının Dönüşümü", Yirminci Yüzyılda Dans Sanatı: Kuram ve Pratik içinde, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

PACTEAU, F. (2005), Güzellik Samptomu, (Çev. Banu Erol), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ROEBUCK, C. (2010), "Kralı 'Queer'leştirmek: Dansta Erkeklik/Erillik Okuması İçin Yardımcı Bir Yaklaşım", Dans Tarihini Yeniden Düşünmek içinde, (Ed) Alexandra Carter, İstanbul: BGST Yayınları.

SARIKAYA, M. (2009), "Gülbüz Türk Çocuğu", Beden Kitabı içinde, Emine Gürsoy-Naskali ve Aylin Koç (ed.), İstanbul: Kitabevi.

SAYIN, Z. (2002), İmgenin Pornografisi, İstanbul: Metis Yayınları.

TAŞKAYA, M. (2009), "Kitle İletişim Araçlarında Kadın Bedeninin Nesneleştirilmesi: Ürün ve Marka Fetişizminde Cinsellik Kullanımı", Toplum Bilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı (24), s.121-132.

THOMAS, H. (2003), *The Body, Dance and Cultural Theory*, Londra: Palgrave Macmillan.

TİMURTURKAN, G. M. (2009), "Güzellik İdeali Etrafında 'Biçimlenen ve Biçimlendirilen' Bedenler", *Toplumbilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı* (24), s.105-111.

TOMKO, L.J. (2010), "Nedensellik ve Olasılığın Koşulları Üzerine: İlerleme Dönemi Amerika'sında Yeni Dansın İcracıları ve Hamileri", *Dans Tarihini Yeniden Düşünmek içinde*, (Ed) Alexandra Carter, İstanbul: BGST Yayınları.

WALK, R. S. (2000), "Moms, Sisters, and Ladies: Women Student Trainers in Men's Intercollegiate Sport", *Masculinities, Gender Relations, and Sport içinde*, Jim McKay, Michael A. Messner ve Don Sabo (ed.), California: Sage Publications.

WOLFF, J. (2007) [1997], "Bedenselliği İade Etmek: Feminizm ve Beden Politikaları", *Yirminci Yüzyılda Dans Sanatı: Kuram ve Pratik içinde*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.